

Voorlichting en parodontologie

Vier jaar ervaring met voorlichting aan scholieren van 12-15 jaar

Samenvatting

Van 1986-1989 werd een voorlichtingscampagne over parodontale aandoeningen in Nederland georganiseerd voor jongeren (12-15 jaar). Een lespakket werd ontwikkeld voor lbo- en mavo-scholen. Het project werd kwantitatief en kwalitatief geëvalueerd. De hoeveelheid lesmateriaal die aangevraagd werd voldeed ruimschoots aan de verwachtingen. Inhoudelijk bleek het lesmateriaal voor leerling en docent te voldoen. Met de gehanteerde voorlichtingsstrategie werd ook daadwerkelijk de doelgroep bereikt. De school bleek een uitstekende plaats te zijn om dit tandheelkundig educatieve project uit te voeren.

VAN DER AVOORT PGGL, MEYER-BREIMER K, TURK T, VAN VUGHT A. Voorlichting en parodontologie. Vier jaar ervaring met voorlichting aan scholieren avn 12-15 jaar. Ned Tijdschr. Tandheelkd 1990; 97: 180-2.

P. G. G. L. van der Avoort, tandarts
K. Meyer-Breimer, tandarts
T. Turk, tandarts
A. van Vught, uitgever

Uit de vakgroep Parodontologie van het Academisch Centrum Tandheelkunde Amsterdam (ACTA).

Trefwoorden: **Parodontologie – Voorlichtingskunde**

Datum van acceptatie: 30 januari 1990.

Adres: P. G. G. L. van der Avoort, ACTA, Louwesweg 1, 1066 EA Amsterdam.

1 INLEIDING

Diverse organisaties geven reeds vele jaren voorlichting aan scholieren op basisscholen over mondhygiëne, cariës en gezonde voeding. In het voortgezet onderwijs wordt echter nauwelijks aandacht geschonken aan tandheelkundige voorlichting,¹ en in het geheel niet aan gerichte voorlichting over parodontale aandoeningen. Diverse studies tonen aan dat in deze leeftijdsgroep parodontale afbraak wel degelijk voorkomt, ook al heeft de aandoening nog geen ernstige vorm aangenomen.²⁻⁴

In 1985 bestond de Nederlandse Vereniging voor Parodontologie 50 jaar. Ter gelegenheid van dit jubileum wilde deze vereniging op een brede manier voorlichting geven over parodontale aandoeningen teneinde een zinvolle bijdrage te leveren aan de tandheelkundige volksgezondheid. Eén van de projecten bestond uit een voorlichtingscampagne over parodontale aandoeningen aan jongeren in het voortgezet onderwijs.

2 DOELSTELLINGEN EN VOORLICHTINGSSTRATEGIE

De hoofddoelstelling van het project was door middel van een voorlichtingscampagne de kennis over het parodontium bij adolescenten in Nederland te vergroten. Als doelgroep werd gekozen voor jongeren in de leeftijd van 12 tot 15 jaar op lbo- en mavo-scholen. Voor de realisatie van het project werd een strategie ontwikkeld om met behulp van voorlichtingsmateriaal een plaats te verwerven in het reguliere dagonderwijs. Dergelijke projecten werden in het buitenland onder meer uitgevoerd in de VS (The Toothkeeper)^{5,6} en in Groot-Brittannië (Natural Nashers).^{7,8,9} In Nederland werd ingespeeld op de invoering van lessen

in gezondheidskunde in het lbo in 1986 waar het onderwerp tandheelkunde goed in zou passen. Op de mavo bestaat het vak gezondheidskunde niet als zodanig, maar valt voorlichting over gezondheid onder biologie. Zowel van het lbo als van mavo was bekend dat er gebrek aan op deze doelgroep gericht onderwijsmateriaal was.

Bij de opzet van het project was besloten de docent een belangrijke rol te laten spelen. Daarnaast zou worden geprobeerd onderwijsinstanties en jongerenmedia zoveel mogelijk op de hoogte te brengen. Voor gebruik in het onderwijs werd een lespakket ontwikkeld, waarmee zou worden geprobeerd de leerlingen meer kennis bij te brengen over:

1. de fysiologie van het parodontium;
2. de etiologie en manifestatie van parodontale aandoeningen en
3. de mogelijkheden voor therapie en preventie.

3 DE DOELGROEP

Bij de ontwikkeling van het lesmateriaal werd getracht zoveel mogelijk aan te sluiten bij de leef- en ervaringswereld van de doelgroep. Factoren die daarbij een rol spelen zijn sociale achtergrond, opleidingsniveau en sociale wenselijkheid.¹⁰⁻¹² Verder algemene kenmerken van de doelgroep zijn onder meer: 1. weinig interesse in de toekomst; 2. informatie over gezondheid wordt gemakkelijk als saai en vervelend ervaren en 3. 'het er goed uit zien' is voor functioneren binnen een groep van belang.

De doelgroepopulatie omvatte in 1986 2423 scholen (375.000 leerlingen). Uitgaande van een gemiddelde respons van 30% en een gemiddeld besteld aantal brochures van 100 exemplaren per school dachten wij een doelgroep van 80.000 leerlingen te kunnen bereiken. Bovendien hoopten wij op een positief uitstralingsef-

fect van de voorlichting naar de thuissituatie.

4 HET ONDERWIJSMATERIAAL

Wil de docent aanvullend onderwijsmateriaal gebruiken dan dient men met de volgende eisen rekening te houden:

- Het materiaal moet gemaakt worden in samenwerking met specifieke deskundigen.¹²
- Het materiaal dient inpasbaar te zijn in de thema's waarvan de docent het materiaal wil gebruiken.
- Het materiaal moet aantrekkelijk en motiverend voor de leerlingen zijn.
- Het materiaal moet zodanig worden aangeboden dat de docenten weinig tijd hebben voor de voorbereiding, dat wil zeggen goede handleiding, lesaanwijzingen, lessuggesties.

De keuze om het voorlichtingsmateriaal in de vorm van een lespakket aan te bieden is onder meer gebaseerd op het feit dat het project niet éénmalig is maar ook over meerdere jaren zou moeten kunnen lopen. Het lespakket bestaat uit een lesbrochure van 16 pagina's, een diaserie, een 13 minuten durende videofilm, een docenthandleiding en werkbladen voor het uitvoeren van opdrachten.

De basisbrochure 'Een goed gebit voor jou geen kunst' (afb. 1) behandelt onder meer de functie van het gebit en de etiologie van cariës en parodontale aandoeningen. Aansluitend worden de behandelings- en preventiemogelijkheden van parodontale ontstekingen behandeld. In de brochure zijn tien vragen of opdrachten verwerkt die door de leerlingen tijdens de les uitgewerkt kunnen worden (afb. 2).

De diaserie bevat dezelfde onderdelen als de basisbrochure, doch zijn aanvullend te gebruiken om de docent gelegenheid te



Afb. 1.

geven de les uit te bouwen en te verdiepen naar eigen inzicht.

De videoband volgt een jongen en een meisje van ongeveer 14 jaar naar een afspraakje dat ze samen hebben. Wanneer de jongen het meisje probeert te zoenen schrikt het meisje en vertelt hem dat hij uit zijn mond stinkt. De zuster van het meisje is mondhygiëniste en de jongen wordt met enige tegenzin naar haar meegenomen. De mondhygiënist constateert gingivitis bij hem. Met behulp van een animatiedeel wordt uitgelegd wat parodontale ontsteking inhoudt, wat de oorzaak is en wat de gevolgen kunnen zijn. Daarna wordt de jongen voorgelicht over wat er aan tandvleesontstekingen gedaan kan worden.

5 ORGANISATIE

De opzet en organisatie van het project is tot stand gekomen door een aantal samenwerkingsverbanden tussen de Nederlandse Vereniging voor Parodontologie, het Ivoren Kruis, de Janivo Stichting, de Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Tandheelkunde en een aantal fabrikanten.

In januari 1986 ging de eerste aankondigingsactie van het project naar alle lbo- en mavo-scholen (2443) in Nederland. Naast deze aankondiging werden tevens de diverse onderwijsinstanties over de verkrijgbaarheid van het materiaal ingelicht. Verder werden alle gemeentelijke gezondheidsdiensten (GG en GD) geïnformeerd. Gelijktijdig werd de tandheelkundige professie op de hoogte gebracht van het project.

6 EVALUATIE EN ONDERZOEK

De kwantitatieve evaluatie was in handen van een educatieve uitgeverij.¹⁴ Op basis van ervaringen met soortgelijke campagnes werd verwacht dat indien 30-50% van de 2423 scholen materiaal zou aanvragen, de campagne als geslaagd zou kunnen worden beschouwd.

De eerste actie in het voorjaar van 1986 resulteerde in een, verhoudingsgewijs, zeer goede respons. In totaal reageerden 1005

scholen (48%). Er werden 121.168 brochures, 782 diaserie's, 137 videobanden met bijbehorende handleidingen en werkbladen aangevraagd. Het lagere aantal aangevraagde videobanden in vergelijking met de diaserie werd verklaard door het feit dat de diaserie gratis was terwijl de videoband te leen aangevraagd moest worden. Gezien het succes van de campagne werd deze in drie opeenvolgende schooljaren (1987, 1988 en 1989) herhaald. In deze jaren werd de doelgroep uitgebreid met de onderbouw van de havo en vwo. Het aantal scholen dat het lesmateriaal aanvraag daalde licht (1987: 35%, 1988: 31%, 1989: 29%). Dit is een bekend verschijnsel bij ongewijzigd materiaal, dat enkele jaren in successie naar docenten wordt gestuurd. Het materiaal dat aangevraagd werd, was voornamelijk gericht op de brochure omdat veel scholen het audiovisuele materiaal reeds in bezit hadden.

Door het Ivoren Kruis werd in samenwerking met de lerarenopleiding GVO, sectie gezondheidskunde, een onderzoek gedaan naar lesmateriaal in het voortgezet onderwijs. Op 50 scholen in Zuid-Holland en op 50 scholen verspreid over de provincies werden aan de desbetreffende docenten door middel van een enquête vragen gesteld hoe het lesmateriaal werd verwerkt en beoordeeld.

De lesbrochure werd door 91% van de docenten in combinatie met de videoband of diaserie gebruikt. Het materiaalgebruik was geconcentreerd in de tweede en derde klas van het voortgezet onderwijs. Door 56% van de docenten werd het materiaal gebruikt binnen andere algemene thema's

**Heb je last van
gezwollen of bloedend tandvlees?**

Plak en misschien ook tandsteen moet hier de oorzaak zijn. Voor dat tandsteen moet je in ieder geval naar de tandarts of mondhygiënist die alle middelen heeft om tandsteen te verwijderen. Heb je geen tandsteen dan zal goed poetsen voldoende zijn om plak te verwijderen en de ontsteking te genezen. Is het na een week goed poetsen nog niet over? Maak dan toch maar een afspraak met de tandarts of mondhygiënist.

**Heb je last van
een onfrisse adem?**

Ook daar moet je aandacht aan schenken. Die vieze lucht wordt bijna altijd veroorzaakt door plak en ontstoken tandvlees. Goed poetsen dus. En als dat niet helpt: naar de tandarts of mondhygiënist.



*Vraag 9. Wat is beter:
 3 x per dag even vlug poetsen.
 1 x poetsen, en dan lang & grondig?
 Kan je tandvlees door hard poetsen gaan bloeden?
 (na 700)*



12

Afb. 2.

zoals spijsvertering en hygiëne. Het aangeleverde materiaal werd door 91% van de docenten positief beoordeeld. Als een negatief punt werd vermeld dat er te veel 'moeilijke woorden' aanwezig waren. Opvallend was dat uit de enquête bleek dat door gebrek aan alternatief materiaal geen goede vergelijking mogelijk was. Het onderzoek naar het effect van het gebruik van de videofilm werd reeds eerder in dit tijdschrift beschreven.^{15 16} Uit de resultaten van het onderzoek bleek dat de film een essentiële verbetering in kennis bij de leerlingen, niet alleen direct na het zien maar ook twee maanden later, heeft bewerkstelligd. De verbetering in attitude en gedrag was weliswaar statistisch significant maar absoluut gezien niet overmatig.

7 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

In het lager beroeps- en voortgezet onderwijs is gezondheidsonderwijs de laatste jaren een nieuw en zich uitbreidend aandachtsveld geworden. Voorbeelden van projecten die werden opgezet zijn voorlichtingsprogramma's over roken, seksueel gedrag en hart- en vaatziekten. Deze ontwikkeling in het onderwijs is inherent aan de toenemende belangstelling voor gezond gedrag in de maatschappij. Mede daardoor zijn de scholen meer bereid mee te werken aan voorlichtingsprojecten.

De voorlichtingsstrategie bij 'Een goed gebit voor jou geen kunst' bleek in de praktijk aan te slaan. De kwantitatieve evaluatie heeft aangetoond dat het project gedurende de looptijd van vier jaar, meer dan verwacht de doelgroep heeft bereikt en dat er een sterke behoefte bestond aan voorlichtingsmateriaal op dit terrein. De kwalitatieve evaluatie van het lesmateriaal liet zien dat het over het algemeen door docenten en leerlingen werd gewaardeerd en dat het goed aansloot op de belevingswereld van de doelgroep. Het onderzoek naar de videofilm toonde aan dat deze een duidelijke verbetering in kennis op parodontologisch gebied kon bewerkstelligen. De videofilm was echter niet in staat een bijdrage te leveren aan attitude- en gedragsverbetering. Daarvoor is een meer geïntegreerde en periodiek terugkerende voorlichting noodzakelijk.

Gezien het succes van de campagne ge-

durende vier jaar is het aan te bevelen een vervolgpunt op te zetten. Meerdere studies in Nederland geven aan dat er grote behoefte bestaat aan voorlichting op parodontologisch gebied vooral op scholen met een lager opleidingsniveau.^{1 3 10 12} Bij eventuele toekomstige evaluatie van een nieuw voorlichtingsproject zou fundamenteeler onderzocht moeten worden hoe de docent in de klas met het onderwijsmateriaal om-

gaat.¹³ Bovendien zou bij de leerlingen specifiek gekeken moeten worden wat de invloed is van factoren als familiesamenstelling, culturele tradities en economische en sociale status.

Samenvattend kan worden gesteld dat het besproken tandheelkundige educatieve programma uitstekend in scholen uitgevoerd kan worden en dat intensivering ervan gerechtvaardigd is.

SUMMARY

FOUR YEARS EXPERIENCE WITH A PERIODONTAL HEALTH EDUCATION PROGRAM FOR 12-15-YEAR-OLD DUTCH SCHOOLCHILDREN

Key words: Periodontics – Dental health education

A dental health education program on periodontal disease for 12-15-year-old schoolchildren during a period of four years (1986-1989) was organised. A course package was developed for secondary schools, whereby an evaluation of the course material was carried out both quantitatively and qualitatively. The amount of material requested by the schools exceeded the expectations. The content of the material appeared to be adequate for both the pupils as well as teachers. The education strategy was successful in reaching the target group. The school appears to be an excellent place for this type of dental education program. For the future it may be advisable to focus more on a target group with a low education level.

LITERATUUR

- ¹VISSER APH, WIEGMAN HP, EYKMAN MAJ. Een onderzoek naar mondgezondheid. VI: Tandheelkundige voorlichtingsbronnen en kennis van 15-jarige kinderen. Ned Tijdschr Tandheelkd 1985; 92: 386-9.
- ²LENNON MA, DAVIES RM. Prevalence and distribution of alveolar bone loss in a population of 15-year-old schoolchildren. J Clin Periodontol; 1974; 1: 175-82.
- ³VAN DER VELDEN U, DE ZOETE OJ, HESSE ML et al. Het voorkomen van parodontale afbraak bij jonge volwassenen in Amsterdam. Ned Tijdschr Tandheelkd 1986; 93: 397-401.
- ⁴SCHAUB RMH, PILOT T. Nieuwe epidemiologische gegevens over parodontale aandoeningen. Ned Tijdschr Tandheelkd; 1986; 93: 384-7.
- ⁵STAMM JW, KUO HC, McNEIL DR. An evaluation of the 'toothkeeper' program in Vermont. J Public Health Dent 1975; 35: 81-4.
- ⁶GRAVES RC, McNEIL DR, HAEFNER DP et al. A comparison of the effectiveness of the 'toothkeeper' and a traditional health education program. J Public Health Dent 1975; 35: 85-90.
- ⁷CRAFT M, CROUCHER R, DICKINSON J et al. Natural Nashers: a programme of dental health education for adolescents in schools. Int Dent J 1984; 34: 204-13.
- ⁸ARNOLD C, DOYLE AJ. Evaluation of the dental health education programme 'Natural Nashers'. Community Dent Health 1984; 1: 141-7.
- ⁹CRAFT M. Dental health education and periodontal disease, disease trends, target groups and strategies. Public health aspects of periodontal disease. Chicago: Quintessence Publishing Co., Inc. 1984.
- ¹⁰WIEGMAN HP, VISSER APH, EYKMAN MAJ. Een onderzoek naar mondgezondheid. I: enkele basisgegevens en de representativiteit van de onderzoeksgroep van 15-jarigen. Ned Tijdschr Tandheelkd 1984; 91: 535-40.
- ¹¹VISSER APH, WIEGMAN HP, EYKMAN MAJ. Een onderzoek naar mondgezondheid. VII: de beleving van het bezoek aan de tandarts bij 15-jarigen: satisfactie, angst en gedrag van de tandarts. Ned Tijdschr Tandheelkd 1985; 92: 500-3.
- ¹²VISSER APH, WIEGMAN H, EYKMAN MAJ. Een onderzoek naar mondgezondheid. V: sociale wenselijkheid en de beantwoording van enquêtevragen in een tandheelkundig onderzoek onder 15-jarige kinderen. Ned Tijdschr Tandheelkd 1985; 92: 253-7.
- ¹³EYKMAN MAJ, VISSER APH. Hulpmiddelen in de patiëntenvoorlichting. In: ed. Patiëntenvoorlichting en tandarts. Utrecht: Bohn, Scheltema en Holkema, 1987.
- ¹⁴EDUMEDIA. Evaluatiegegevens van het lesproject 'Een goed gebit voor jou geen kunst'. Loenen a/d Vecht: Edumedia, 1989.
- ¹⁵TER HORST G, HOOGSTRATEN Joh. Kennis op parodontologisch gebied: Een onderzoek onder lbo- en mavo-leerlingen. Ned Tijdschr Tandheelkd 1988; 95: 186-9.
- ¹⁶HOOGSTRATEN Joh, TER HORST G. Voorlichting over parodontologie. Ned Tijdschr Tandheelkd 1988; 95: 226-8.